

***Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
predsjednik Evropskog defendologija centra,
Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa Defendologija i
Sociološki diskurs***

NASILJE U PORODICI-PROBLEM DRUŠTAVA SADAŠNOSTI I BUDUĆNOSTI

Praksa i teorija najčešće se pita..., zašto građani teško se odlučuju da prijave nasilje u porodici? Obrazloženja su različita. Nasilje u porodici veliki je porodični i društveni problem, kao što mu i samo ime kaže, odvija se u krugu porodice koja predstavlja osnovu svakog društva, jer se u njoj ostvaruju reproduktivna, vaspitna, biološka, ekonomska i socijalna funkcija i kao takva predstavlja osnovu za pravilan razvoj pojedinca, grupe, međuljudskih relacija i odnosa, čime ostvaruje odgovarajući uticaj na dalji razvoj društva. U zdravoj porodici svi ovi odnosi se ostvaruju kroz razumijevanje supružnika, djece i drugih članova porodice, te svakako i utjecaja okoline. Međutim, dijelovanjem raznih spoljnih i unutrašnjih faktora dolazi do poremećaja porodičnih odnosa koji se manifestuju kroz razne negativne posljedice, među kojima se posebno ispoljava nasilje u porodici. Može se slobodno reći da se nasilje u porodici može pratiti uporedo sa nastankom i razvojem porodice i prisutno je, negdje više negdje manje, u svim vremenskim razdobljima, u svim državama i kulturama, bez obzira o kakvom se političkom, ekonomskom, kulturnom, socijalnom, moralnom i međunarodnom sistemu i ekonomskoj razvijenosti radilo.

Istorijski posmatrano poznato je da je u Rimskoj imperiji žena smatrana svojinom muža i njena sudbina je zavisila od muževljeve volje, pa u tom kontekstu treba ukazati i na odredbu ranog rimskog prava prema kojoj je muž imao posebnu moć i pravo u odnosu na svoju ženu. Tako je npr. imao pravo da tuče i pretuče ženu, mogao je od nje da se razvede, a ono što je po nju najgore moglo da bude jeste da je imao pravo i da je „ubije“ ukoliko je žena sa nekom svojom radnjom povredila muževljevu čast ili ugrozila imovinska prava. U XV vijeku katolička crkva je ustanovila „bračne zapovijesti“ koje su omogućavale suprugu, ukoliko žena učini neke prekršaje, da sam sudi svojoj ženi i da je štapom tuče. Na taj način, smatrala je crkva, muž je brinuo o „čistoći duše“ svoje žene. Anglosaksonsko pravo je takođe predviđalo norme po kojima je mužu dozvoljeno da bije svoju ženu kako bi održao „porodičnu disciplinu“. Devetnaesti i dvadeseti vijek sve do svojih šezdesetih godina bili su karakteristični po tome što se nasilje u porodici tretiralo kao privatna stvar koja se dešava između supružnika i ostalih članova porodice i da ono, kao takvo, treba da

ostane u krugu porodice, tj. van domašaja institucija sistema koje se bave sprečavanjem i suzbijanjem kriminalnih i drugih društveno štetnih pojava. Tek u posljednje tri decenije prošlog vijeka dolazi do značajnije izmijene shvatanja u odnosu na nasilje u porodici, u mnogim državama, pa i BiH, tako da nasilje postepeno izlazi iz kruga porodice i postaje sve više posebna oblast interesovanja državnih, društvenih organa, organa socijalne kontrole i društvenih subjekata koji se bave ovom problematikom. Tako da, prema nekim saznanjima, upravo početkom sedamdesetih godina prošlog vijeka dolazi prvi put i do upotrebe pojma nasilje u porodici, koji se u to vrijeme uglavnom odnosio na nasilje koje muškarci vrše nad ženama. U XIX i većim dijelom XX vijeka nasilje u porodici je smatrano privatnom stvari između supružnika u koje odnose država nije trebala da interveniše. Tek šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka otpočinje proces reformisanja zakonodavstva porodičnog nasilja i njegovog, doduše vrlo sporog, uvođenja u pravne sisteme modernih država. Ovaj proces pravnih reformi bio je iniciran razvojem i sve snažnijim zahtjevima raznih društvenih pokreta, nevladinih organizacija, prije svega pokreta za zaštitu prava žena, da se nasilje u porodici prestane tretirati kao privatna stvar između supružnika i da se iznađe adekvatan i efikasan način društvene i pravne reakcije na ovu pojavu. Devedestih godina prošlog vijeka ovaj proces doživio je kulminaciju, tako da danas većina pravnih sistema sankcioniše nasilje u porodici. Porodica se ne može posmatrati van dinamike društvenih pojava, odnosa i procesa, pa se upravo od zavisnosti od uticaja raznih društvenih faktora kao i od mijera koje su država i društvo preduzimali u cilju zaštite porodice i odnosa u njoj, porodica i razvijala i mijenjala i kroz svoj istorijski razvoj ispoljavala se kroz razne forme i dobijala različite oblike pravne zaštite. Kroz svoj istorijski razvoj porodica se održala bez obzira na njen različiti značaj i različito shvatanje sadržaja njenog pojma i kao takva je opstala kao osnovna institucija društva, s tim što se prilagođavala postojećim kulturnim, društveno-političkim, socijalnim, moralnim i ekonomskim odnosima u konkretnom društvu. Stoga se može reći da bez obzira što u prvi mah izgleda da među porodicama nema razlike, upravo navedeni i drugi faktori determinišu postojanost razlika u shvatanjima pojma porodice. Bez obzira na postojanost razlika u definisanju porodice, porodicu možemo definisati kao životnu zajednicu muža i žene sa njihovom djecom koju izdržavaju i to je pojam porodice u užem smislu. Međutim, u kontekstu razmatranja sadržaja pojma porodice s aspekta mogućih oblika nasilja i njihovih nosilaca, značajno je ukazati i na shvatanje šireg pojma porodice, prema kojem se porodica određuje kao životna zajednica lica vezanih brakom i vanbračnom zajednicom i srodstvom (krvnim i građanskim) koja imaju međusobna prava i obaveze, što znači da porodicu u širem smislu, pored roditelja i djece, čine i drugi članovi porodice, kao što su otac i majka roditelja, usvojlac, usvojenik, bliži rođaci itd.. Nije ispravno reći da se u svim porodicama odvija harmoničan i idiličan porodični život, jer

rezultati mnogih naučnih istraživanja ukazuju da se svakodnevno u okviru porodice odvijaju razni oblici nasilja u kojima su najčešće žrtve slabiji članovi porodice, odnosno žene i djeca. U tom kontekstu treba ukazati na dezorganizaciju porodice u kojoj nema harmonije i sreće i u kojoj su bitno narušeni skladni odnosi, što dovodi do pojedinih oblika nasilja u porodici, pa se nameće potreba da se u svim slučajevima dezorganizacije porodice preduzimaju mjere društvene interevencije putem odgovarajućih institucija. Postoji sistem društvenih normi socijalne kontrole i socijalne zaštite koji treba afirmirati u praksi. S tim u vezi, neophodno je naglasiti, da je široka lepeza vrijednosnih sudova zastupljena u pravnom sistemu, o zaštiti pojedinih vidova dezorganizovane porodice: osoba nesposobna za samostalni život, grubo poremećeni bračni odnosi, poremećaj u ponašanju osoba, društveno neprihvatljivo ponašanje, opravdani interes djeteta i ovisnici o alkoholu i drogama. U vezi sa tim treba ukazati i na surove društvene interevencije pri čemu treba primijeniti krajnju opreznost u njihovom preduzimanju, kako bi se izbjeglo „društveno“ nasilje u porodici, a naročito u slijedećim slučajevima i okolnostima: lišenje roditeljskog prava, oduzimanje djeteta, produženje roditeljskog prava, osporavanje očinstva i materinstva i stavljanje pod starateljstvo, usvajanje i slično. Sa stanovišta zaštite porodice i sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici, u državama u regionu se poslednjih godina posvećuje daleko veća pažnja nego u prethodnom periodu. U kontekstu razmatranja sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici veoma je bitno da se ukaže i na odgovarajuće odredbe porodičnog zakona. Ovaj zakon predviđa mjere zaštite od nasilja u porodici, ističući da je zabranjeno zloupotrebljavati roditeljsko pravo i nasilničko ponašanje u porodici, garantujući da svako, u skladu sa zakonom, ima pravo na zaštitu od nasilja u porodici, potencirajući da dijete ima pravo na zaštitu od svake fizičke, ekonomske, seksualne i psihičke eksploatacije. Ovaj zakon sadrži i konkretne zaštitne mjere koje se primjenjuju prema članu porodice koji se nasilnički ponaša. Policija i drugi nadležni državni organi u suprostavljanju nasilju u porodici, pored represivnih mjera, sve više se angažuju i na sprovođenju odgovarajućih preventivnih mjera u cilju sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici. U tom smislu, a naročito u pogledu primijene adekvatnih preventivnih mijera, ovi organi treba da ostvare i odgovarajuće vidove saradnje sa drugim društvenim subjektima, kao što su centri za socijalni rad, školske i predškolske ustanove, medicinske ustanove, ali i sa odgovarajućim nevladinim organizacijama koje se bave problematikom nasilja u porodici i drugim temama korisnim za razvoj civilnog društva. Odgovarajući vidovi zaštite od nasilja u porodici mogu se ostvariti i kroz primijenu određenih zakona iz oblasti prekršajnog zakonodavstva, kao npr. pojedinih odredaba Zakona o prekršajima, a prije svega Zakona o javnom redu i miru gdje je, pored ostalih načina, predviđeno da se odgovarajući prekršaj može učiniti i vršenjem nasilja nad drugim, s tim da i ostali načini izvršenja, kao što su svađa, vika, ugrožavanje bezbjednosti, prijetnja,

vrijeđanje, zloupotreba drugog i izazivanje tuče, takođe mogu da nađu svoje mjesto u sklopu vršenja nasilja u porodici. U pogledu subjekata i načina sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici, potrebno je ukazati na slijedeće: policija, kao osnovni organ otkrivanja krivičnih djela, treba da nasilje u porodici tretira kao i sva druga krivična djela, i da bude jedan od glavnih organa sprečavanja, otkrivanja i dokazivanja ovih krivičnih djela, javna tužilaštva i sudovi, pored represivne djelatnosti, kroz pokretanje i vođenje krivičnog postupka, izricanje adekvatnih sankcija, trebaju odgovarajuću pažnju da posvete i prevenciji nasilja u porodici, prekršajni sudovi (prethodno sudije za prekršaje) treba da iskažu posebnu efikasnost u vođenju prekršajnih postupaka po prekršajima sa elementom nasilja u porodici, da izriču odgovarajuće kazne i zaštitne mere koje mogu ostvariti značajan preventivan efekat, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, školske i predškolske ustanove su takođe subjekti koji svojom delatnošću mogu da doprinesu sprečavanju nasilja u porodici, nevladine organizacije koje se bave zaštitom žrtava nasilja u porodici sve više postaju značajan subjekt u sprečavanju nasilja u porodici i treba da nastave sa svojom aktivnošću, prevencija treba sve više da se razvija kao metod u sprečavanju nasilja u porodici, treba primijenjivati krivično-pravne mjere kojima su predviđena krivična djela u vezi sa nasiljem u porodici, kao i mjere bezbjednosti, treba primijenjivati prekršajno pravne mjere koje sadrže odgovarajuće prekršaje kojima se pruža adekvatna zaštita od nasilja u porodici i neophodno je izricati zaštitne mjere u svim slučajevima kada su ispunjeni zakonski uslovi.

Porodica kao primarna ljudska zajednica i temeljna ćelija društva treba imati maksimalnu i daleko veću pažnju svih institucija i subjekata društva, uključujući i nevladine organizacije. Ona ne smije biti...“svijeća koja dogorijeva i razara se...”